

Betrokken blijven

Naar een omslag in de aanpak
van kindermishandeling

Startdocument

Januari 2009

PRVMZ

PROVINCIALE RAAD
VOOR DE VOLKSGEZONDHEID
EN MAATSCHAPPELIJKE ZORG
IN NOORD-BRABANT

Colofon

Redactie en tekst: Roos Sohier, beleidsadviseur PRVMZ

Uitgave: PRVMZ, december, 2008

Productie: btz 's-Hertogenbosch

Deze publicatie is te bestellen via www.prv mz.nl

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
1. Aanleiding.....	7
2. Achtergronden.....	10
2.1. Definitie en afbakening.....	10
2.2. Grootte en impact van het probleem.....	11
2.3. Het ontstaan van kindermishandeling.....	12
2.4. Kwetsbare gezinnen en kwetsbare sociale steunsystemen.....	12
2.5. Kwetsbare kinderen.....	14
2.6. Beschermprocessen.....	14
2.7. Overheidsbeleid.....	16
3. Probleemanalyse: belemmeringen voor een adequate aanpak.....	17
3.1. Inleiding.....	17
3.2. Verzakelijking en bureaucrativering versus de complexe werkelijkheid.....	18
3.3. Van geïsoleerde aanpak naar maatschappelijke verantwoordelijkheid.....	20
3.4. Van beperkt aanbod naar het verruimen van handelingsmogelijkheden.....	24
4. Oplossingsrichting.....	27
4.1. Op zoek naar antwoorden.....	27
4.2. Voorstel.....	30
Literatuur en geraadpleegde websites.....	33

Inleiding

Op het gebied van de aanpak van kindermishandeling is de afgelopen 20-30 jaar vooruitgang geboekt, maar nog niet voldoende. Er wordt beter gesignaleerd en er wordt meer gemeld. Opvoeden staat hoog op de politieke agenda. En door de aandacht in de media is het voor veel ouders gemakkelijker problemen bij het opvoeden met anderen te bespreken. Maar als het om mishandeling en/of misbruik van kinderen gaat, is er nog steeds sprake van een taboe, een publiek geheim en machteloosheid. We weten dat het veel voorkomt – ieder jaar zijn er minimaal 100.000 kinderen slachtoffer – maar toch blijft het veelal verborgen en halen alleen de ergste gevallen de krant. Per jaar sterven er zo'n vijftig kinderen aan de gevolgen van mishandeling. Maar er zijn ook zoveel andere gevolgen, veelal onzichtbaar voor de buitenwereld en alleen zichtbaar voor de persoon (en naastbetrokkenen) zelf.

4 | Mensen, ook professionals, die een kind kennen dat het thuis moeilijk heeft, houden zich nog steeds te vaak afzijdig. Ze maken zich misschien wel zorgen, maar weten niet wat ze voor het kind kunnen doen. Of ze zijn bang zich te bemoeien met zaken waar ze niets mee te maken hebben. Kindermishandeling speelt zich af in de besloten kring, het is niet snel duidelijk wat er zich echt in een gezin afspeelt en de gevolgen van inmenging zijn niet te overzien. Als kindermishandeling wel onderkend wordt, zijn er vaak wachttijden voor behandeling en begeleiding. Het bestaande hulpaanbod is beperkt en versnipperd en vaak afhankelijk van de betrokkenheid, inzet en expertise van individuen. De hulp die geboden kan worden aan kinderen en de gezinnen is niet toereikend.

Tijd dus om stil te staan en te reflecteren op de huidige werkwijze.

Niet meer structuren met geprotocolleerde verantwoordelijkheden bedenken, afbakeningen maken in velden en domeinen, cliëntstromen in ketens beschrijven of meer interventies en methodieken inzetten. Het lijkt nu een goed moment om eerst met elkaar een aantal vragen te beantwoorden, de opgaven waar we voor staan te formuleren, visies en waarden te delen en vervolgens te bedenken hoe hier in de praktijk naar gehandeld kan worden.

De uitdaging is om een volgende stap te zetten in de aanpak van kindermishandeling: niet signaleren en doorsturen, maar signaleren, oppakken en betrokken blijven. Wat kan ieder op welk niveau doen aan het terugdringen van kindermishandeling? In bijgaand advies is gezocht naar elementen waardoor er nog onvoldoende verbeterd is wat betreft het voorkomen, het vroeg signaleren, het stoppen en het beperken van de schadelijke gevolgen van kindermishandeling. De vraag is hoe dit komt, ondanks alle inspanningen en alle kennis en expertise die voorhanden is. Met deze vraag voor ogen en de vele literatuur over de achtergronden en aanpak van kindermishandeling, lijken drie aspecten onvoldoende te worden aangegrepen om kindermishandeling te bestrijden en te komen tot een verbeterde aanpak:

- dat de complexe werkelijkheid waarin deze kinderen opgroeien met de huidige aanpak geen recht wordt gedaan;
- dat de samenleving als geheel niet betrokken is: kinderen, ouders maar ook beroepskrachten staan alleen;
- dat als een kind en het gezin hulp, steun of bijstand nodig hebben, de (professionele) mogelijkheden te beperkt zijn.

Een verbeterde aanpak van kindermishandeling is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het rijk, de provincie, gemeenten alsmede van instellingen en professionals. Het is de vraag of (een duurzame) oplossing ligt bij professionele beroepskrachten alleen. Steun van 'gewone' burgers, betrokkenheid van andere betrouwbare volwassenen vormen in een belangrijk aspect van een verbeterde aanpak. Betrokken zijn en blijven maakt het verschil voor kinderen in de knel, blijkt uit vele ervaringsverhalen. Op zoek dus naar manieren om te stimuleren dat andere mensen zich bekommeren deze kinderen. En hoe kunnen mensen uit het informele netwerk en professionele hulpverleners daarbij ook betrokken zijn en blijven bij de ouders? Hoe kunnen ouders en kinderen betrokken blijven bij elkaar, ook als ouders niet in staat zijn om zelf voor hun kinderen te zorgen?

De Provinciale Raad voor de Volksgezondheid en Maatschappelijke Zorg kan naast haar adviesrol, processen in gang zetten door vanuit haar brede netwerk de juiste actoren bij elkaar te brengen en houden om met en van elkaar de verdiepingsslag te maken. Het veld zal zelf de vertaalslag dienen te maken naar de praktijk. Om dit mogelijk te maken wordt voorgesteld om werkconferenties te organiseren, waar met betrokkenen wordt uitgewerkt wat consequenties zijn voor handelwijzen. We willen hierbij de kennis en ervaring benutten van mensen die zelf te maken hebben gehad met kindermishandeling en van mensen die als burger, vrijwilliger of als beroepskracht op basis van aandacht en betrokkenheid steun bieden aan kinderen en/of hun ouders. Provincie en gemeenten kunnen een voorwaardenscheppende, faciliterende en ondersteunende rol spelen in een omslag in de aanpak van kindermishandeling. Hiervoor is een meerjarige inzet nodig. Er worden verbindingen gelegd met het provinciale plan van aanpak 'Bestrijding Kindermishandeling Noord-Brabant 2008-2010' en de implementatie van RAAK onder verantwoordelijkheid van de Brabantse Centrumgemeenten. Trajecten die recent zijn gestart in het kader van het landelijke Actieplan Aanpak Kindermishandeling 'Kinderen veilig thuis'. Met betrokkenen zal worden bekeken hoe dit verdiepingstraject van invloed is op deze kortere termijntontwikkelingen.

1. Aanleiding

De aanpak van kindermishandeling staat hoog op de politieke agenda. In het Burgerlijk Wetboek is in 2007 een wijziging opgenomen waarbij, nadrukkelijker dan voorheen het geval was, ouders de verplichting wordt opgelegd hun kinderen te verzorgen en op te voeden zonder toepassing van geestelijk of lichamelijk geweld of andere vernederende behandeling. De minister voor Jeugd en Gezin heeft in juni 2007 het actieplan aanpak kindermishandeling 'Kinderen veilig thuis' uitgebracht. De kerndoelen van het huidige regeringsbeleid zijn:

- het voorkomen van kindermishandeling;
- het vroegtijdig en snel signaleren van kindermishandeling;
- het stoppen van de mishandeling;
- het beperken van de schadelijke gevolgen van de mishandeling.

Een van de werkwijzen is de landelijke invoering van de RAAK-aanpak (Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling). Kernpunten in deze aanpak zijn: betere regionale samenwerking en informatie-uitwisseling, het invoeren van een gezamenlijke meldcode en meer scholing van professionals die met kinderen of ouders werken. Minister Rouvoet trekt er bijna 9 miljoen euro voor uit. Centrumgemeenten krijgen geld van de overheid om onder meer een coördinator aan te stellen die een regionaal werkplan opstelt. Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt de gemeenten en provincies bij de invoering van de nieuwe aanpak. De centrumgemeenten in de provincie Noord-Brabant zijn 's-Hertogenbosch, Helmond, Eindhoven, Tilburg en Breda. De provincie Noord-Brabant is nauw betrokken bij de implementatie van de RAAK-aanpak en heeft in september 2008 een startbijeenkomst georganiseerd met regiocoördinatoren, gemeentebambtenaren, Bureau Jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming, het Nederlands Jeugdinstituut, de provincie en K2. Dit in het kader van het provinciale plan van aanpak 'Bestrijding Kindermishandeling'. In dit plan zijn de provinciale doelen gesteld en uitgewerkt.

Naast provinciale verantwoordelijkheid ten aanzien van de afstemming met en tussen centrumgemeenten, omvat het provinciale plan ondermeer de aansluiting van Bureau Jeugdzorg bij het voorliggend veld, deskundigheidsbevordering, de sturing van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling en het optimaliseren van het jeugd-zorgaanbod.

In Noord-Brabant hebben in de afgelopen jaren een groot aantal partners al hard gewerkt aan de verbetering van de signalering, onderkenning en toeleiding tot de hulp van (seksueel) mishandelde kinderen. In negen regio's functioneren scenarioteams en hulpverleningsteams. Er is veel ingezet op het bewustmaken van mensen van het bestaan van kindermishandeling en het aansporen van mensen om kindermishandeling te melden. Consequentie van deze aanpak is dat er structuren gemaakt zijn om risicosituaties sneller in te schatten en te signaleren en af te stemmen over kindermishandeling.

Het aantal meldingen bij de AMK's (Advies- en Meldpunten Kindermishandeling) stijgt ieder jaar weer; sinds 2003 is het totale aantal eerste contacten met 46% toegenomen (landelijke cijfers van de MO groep 2006). Tussen 1996 en 2005 steeg (landelijk) het totaal aantal voorgelegde vermoedens van kindermishandeling met maar liefst 157 procent.

Aan de andere kant: het percentage voorgelegde vermoedens van seksueel misbruik neemt de laatste jaren af. Het valt hierbij op dat er landelijk grote verschillen zijn bij de AMK's en dat de percentages van de meldingen bij het AMK in Noord-Brabant hoog zijn in vergelijking met andere AMK's (Wolzak, 2007). Het kenniscentrum van het nationaal Jeugdinstituut vermoedt dat dit mogelijk komt door het feit dat in Brabant scenarioteams actief zijn. Deze goede en niet-vrijblijvende samenwerking, gecoördineerd vanuit het AMK, zou de bereidheid om te melden vergroten omdat er daadwerkelijk iets gedaan kan worden met signalen.

Ondanks alle inspanningen en dus ook positieve ontwikkelingen, lijkt echter het rapport 'Kinderen die niet vragen worden overgeslagen' dat in 2002 in opdracht van het Provinciaal Incest Team Noord-Brabant is verschenen, zes jaar later nog steeds actueel. Kindermishandeling wordt als problematiek nog steeds onvoldoende

onderkend en de hulp die aan kinderen en gezinnen wordt geboden lijkt gericht op deelgebieden van de problematiek. Er is vooralsnog geen integrale aanpak en er zijn onvoldoende behandel mogelijkheden (Verhoeven, 2002). Als er hulp op gang komt, komen er binnen een mum van tijd verschillende hulpverleners over de vloer. Iedereen is vervolgens op zijn eigen eiland aan een stukje kind of gezin bezig. Het kind wordt als het ware in stukjes gehakt. Daarbij constateert de Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling dat hulpverlening na kindermishandeling niet vanzelfsprekend leidt tot het stoppen van de mishandeling (www.stopkindermishandeling.nl).

In 2007 heeft de PRVMZ in haar visiedocument 'Jeugdzorg ontregeld!' een aantal vragen gesteld bij de huidige aanpak van kindermishandeling. De belangrijkste vragen zijn: hoe komt het toch dat ondanks alle inspanningen en alle kennis en expertise die voorhanden is, zowel landelijk als in de provincie, er nog geen structurele verbetering is wat betreft het voorkomen, het vroeg signaleren, het stoppen en het beperken van de schadelijke gevolgen van kindermishandeling? Wie toetst de werkwijze en de aanpak van kindermishandeling? Waar wordt deskundigheid opgebouwd, wordt er voldoende gebruik gemaakt van elkaars expertise en kennis?

Deze vragen en de stijgende cijfers bij het Brabantse AMK waren voor de provincie Noord-Brabant de aanleiding gevormd voor een adviesaanvraag bij de PRVMZ. In overleg met de provincie Noord-Brabant, de raadsleden van de PRVMZ en het jongerenpanel van de PRVMZ, is voorliggend document tot stand gekomen.

2. Achtergronden

2.1. DEFINITIE EN AFBAKENING

Kindermishandeling is ‘elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel’.

Deze definitie is in 2002 vastgelegd in de Wet op de Jeugdhulpverlening en opgenomen in de Wet op de jeugdzorg die sinds 1 januari 2005 van kracht is. Men onderscheidt vijf vormen van kindermishandeling. In de praktijk komen in een gezin waarin een of meer kinderen mishandeld worden, vaak meerdere vormen tegelijk voor:

- lichamelijke mishandeling;
- lichamelijke verwaarlozing;
- psychische mishandeling;
- psychische verwaarlozing;
- seksueel misbruik.

De laatste jaren is er toenemende aandacht voor kinderen die getuige zijn van geweld in het gezin. Die situaties kunnen ook schade bij het kind tot gevolg hebben. Bovendien zijn er kinderen die én getuige zijn van gezinsgeweld én zelf mishandeld worden. In de definitie gaat men ervan uit dat ouders niet noodzakelijk hun kind bewust slecht behandelen. Veelal hebben zij geen erg in de schadelijke gevolgen van hun gedrag voor het kind. De schade als gevolg van mishandeling kan zich op verschillende manieren voordoen. Het gaat dus niet alleen om zichtbare schade, zoals blauwe plekken of brandwonden. Kindermishandeling kan ook aanzienlijke geestelijke schade veroorzaken. Schade die meestal moeilijker te herstellen is dan lichamenlijk letsel.

In de definitie duidt de term ‘ouders’ op de biologische ouders, maar ook op stiefouders, adoptiefouders en pleegouders. Door de

toevoeging 'andere personen tot wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat' zijn ook anderen in beeld van wie het kind afhankelijk is voor aandacht, bescherming en verzorging. Bijvoorbeeld beroepskrachten die een kind een deel van de tijd onder hun hoede hebben, zoals peuterspeelzaalleiders, leerkrachten, groepsleiders en sporttrainers. De term 'onvrijheid' geeft aan dat het ook kan gaan om andere bekenden van het kind, zoals familie en burens, die hun machtsverhouding misbruiken. Daarnaast zijn er ook raakvlakken met (seksuele) intimidatie en pesten op school en jeugdprostitutie ('loverboy'-problematiek). Alhoewel we deze raakvlakken onderkennen, richten we ons in dit advies op kindermishandeling in huiselijke en familiale kring.

2.2. GROOTTE EN IMPACT VAN HET PROBLEEM

Kindermishandeling is een groot maatschappelijk probleem. Begin 2007 is duidelijk geworden dat de omvang van het probleem onderschat is: zeker 100.000 kinderen per jaar zijn direct slachtoffer en/of getuige van fysiek, psychisch en seksueel geweld (Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen, NPM-2005). Op basis van de zgn. SOM-studie (scholieren over mishandeling) van de Vrije Universiteit te Amsterdam liggen deze cijfers zelfs nog hoger: de schatting ligt hier op 160.700 kinderen (Lammers-Winkelmann e.a., 2007). Dit betekent dat op de 1.000 kinderen er minimaal 30 mishandeld worden. In ongeveer driekwart van de gevallen gaat het om lichamelijke en/of emotionele verwaarlozing. Bijna een kwart van de mishandelde kinderen wordt lichamelijk of seksueel mishandeld.

De impact van mishandeling op de levens van kinderen is groot. Niets is bedreigender voor een kind dan gewelddadigheid van volwassenen op wie een kind juist is aangewezen voor een veilig thuis, een plek waar hij of zij zich geborgen en veilig voelt. De negatieve gevolgen werken vaak dan ook levenslang door. Veel van deze kinderen ontwikkelen emotionele, sociale en gedragsproblemen. In Nederland zijn zeker een miljoen volwassenen met een mishandeling- c.q. beschadigingsgeschiedenis. Deze miljoen Nederlanders zijn vooralsnog onzichtbaar en vormen, zoals men in het RAAK-

manifest van 2007 schrijft, een verborgen leger dat nog niet is opgestaan (zie ook www.stichtinggeheimgeweld.nl).

2.3. HET ONTSTAAN VAN KINDERMISHANDELING

Er bestaat geen eenduidig profiel van een gezin waar kindermishandeling plaatsvindt. Het is een combinatie van uiteenlopende factoren die ertoe bijdragen dat het zover komt. Deze hangen samen met: de problemen en de persoonlijkheid van de ouder, extra kwetsbare kinderen en leefomstandigheden. Mishandeling en verwaarlozing zijn uitingen van uit de hand gelopen opvoedingsproblemen. Ook bij seksueel misbruik kunnen die een rol spelen, maar daar spelen ook andere kenmerken die te maken hebben met het gezin en de pleger.

Er zijn dus vele omstandigheden die er toe leiden dat ouders niet in staat zijn zodanig voor hun kinderen te zorgen dat zij op kunnen groeien in een sfeer van geluk, liefde en begrip. Bijvoorbeeld als ouders in hun jeugd zelf te maken hebben gehad met kindermishandeling, verwaarlozing of geweld tussen hun ouders. Uit interviews die Dijkstra (2000) met als kind mishandelde volwassenen hield, blijkt dat het deze ouders extra inspanning kost om de eigen kinderen goed op te voeden. Zij weten door hun eigen ervaringen hoe het niet moet, maar door het ontbreken van het goede voorbeeld, ook niet hoe het wel moet. Bovendien kunnen ze door de vroegere mishandeling slecht bestand zijn tegen ruzie of hebben zij moeite met aanraken.

2.4. KWETSBARE GEZINNEN EN KWETSBARE SOCIALE STEUNSYSTEMEN

Niet iedereen die is opgegroeid onder moeilijke omstandigheden gaat zijn of haar kind mishandelen. Velen weten die herhaling te vermijden. En niet iedere ouder die mishandelt, is zelf mishandeld als kind.

Kindermishandeling, met uitzondering van seksueel misbruik, komt meer voor in achterstandssituaties. Armoede en de gevolgen van armoede blijken hoog op de lijst te staan van omstandigheden die ertoe kunnen leiden dat ouders hun kinderen gaan mishandelen

(F. Lamers-Winkelmann, 2006). Relatieproblemen tussen de ouders, fysiek geweld tussen de partners, sociale isolatie en een (te) jeugdige leeftijd van de ouder(s) zijn andere belangrijke voorspellers.

Daarbij heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling onlangs gewezen op het feit dat netwerken van gezinnen dun zijn, te dun misschien (Commissie RMO, 2008). Gezinnen krijgen hierdoor meer verantwoordelijkheden dan ze redelijkerwijs kunnen dragen. Naarmate een steunend netwerk ontbreekt en de draagkracht van een gezin sneller overschreden wordt, ontstaan er eerder ernstige opvoedingsproblemen. Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen hebben bijgedragen aan het verdunnen van de informele pedagogische netwerken. De RMO noemt in dit kader de volgende maatschappelijke ontwikkelingen.

- Betere scholing en de hogere welvaart hebben geleid tot individualisering en grotere verhuisvrijheid. Dit heeft geleid tot een afname van geografische nabijheid van familieleden en daarmee ook de afname van familieleden als natuurlijke medeopvoeders.
- De betrokkenheid van ouders, maar ook van beroepskrachten in de wijk bij de directe woonomgeving is beperkter geworden. De meeste mensen wonen niet (meer) in de nabijheid van hun werk waardoor minder mensen deel uitmaken van de opvoedomgeving van kinderen.
- Kinderen kiezen via de moderne media andere socialisatieomgevingen dan die in de directe leefomgeving.
- De sociale functies van scholen, kinderdagverblijven en andere publieke voorzieningen zijn onder de ‘verzakelijking’ en afbakening van domeinen voor een deel verloren gegaan.
- Door krapte aan pedagogische voorzieningen zoals onderwijs, kinderopvang en jeugdzorg kunnen ouders vaak niet kiezen voor voorzieningen die bij hun pedagogische opvattingen aansluiten. Hierdoor wordt samenwerking lastiger en kunnen twee gescheiden pedagogische werelden ontstaan: de professionele wereld en de ‘alledaagse’.

Alle gezinnen, niet alleen de gezinnen waar kinderen opgroeien onder moeilijke omstandigheden, hebben tot op zekere hoogte last van de verdwenen functies in de directe sociale omgeving, zo stelt de RMO.

2.5. KWETSBARE KINDEREN

Kindermishandeling is nooit de schuld van het kind, de verantwoordelijkheid voor het welzijn van het kind ligt bij de volwassene. Risicofactoren zijn dus geen omstandigheden die het kind 'medeplichtig' maken; ze maken het kind extra kwetsbaar. Die omstandigheden maken dat de opvoeding de ouders zwaarder valt dan anders. Te denken valt hierbij aan te vroeg geboren kinderen, huilbaby's, kinderen met een handicap, drukke kinderen, ongeplande kinderen en stiefkinderen (voor een uitgebreidere beschrijving zie www.nji.nl).

Extra kwetsbaar voor seksueel misbruik zijn kinderen met een verstandelijke beperking, die niet in staat zijn zich te verweren. Uiteraard geldt dit voor elk kind in zijn eerste levensjaren. Maar ook een ouder kind met een verstandelijke achterstand of handicap loopt extra risico. Voor hem of haar is het nog moeilijker om te bevatten wat hem overkomt als een volwassene seksuele toenadering zoekt. Een kind met een lichamelijke handicap loopt extra risico wanneer hij of zij voor lichamelijke verzorging van anderen afhankelijk is. Wanneer het kind bijvoorbeeld niet in staat is om zichzelf te wassen, is lichamelijk contact onvermijdelijk. Een volwassene met verkeerde bedoelingen kan die momenten misbruiken om seksuele bevrediging te zoeken.

2.6. BESCHERMPROCESSEN

Als kinderen die mishandeld worden adequate ondersteuning krijgen, kunnen zij opgroeien tot gezonde volwassenen. Deze volwassenen zullen vervolgens hun kinderen kunnen verzorgen, opvoeden en begeleiden tot gezonde jongvolwassenen, zonder dat hun eigen traumatisering hen dat onmogelijk maakt en ze het risico lopen de traumatisering van generatie op generatie door te geven.

Dit intergenerationele aspect (the cycle of violence) is volgens Francien Lamers, bijzonder hoogleraar preventie en hulpverlening inzake kindermishandeling, een belangrijk aanknopingspunt voor de aanpak en preventie van kindermishandeling. Er zijn drie zaken die een kind helpen op te groeien en de cirkel te doorbreken en waar deze aanpak zich op zou moeten richten:

- ondersteunende relatie(s) met andere volwassenen tijdens de jeugd;
- adequate therapie voor kind, ouders en gezin;
- (op volwassen leeftijd) een ondersteunende partnerrelatie.

De ernst van de gevolgen van kindermishandeling voor een kind hangt van een aantal factoren af. Eén daarvan is de duur: hoe langer de mishandeling voortduurt, hoe groter de schade. Snel handelen is dus noodzakelijk om de schade zoveel mogelijk te beperken. Tijdig signaleren van kindermishandeling is van groot belang en hulpverlening kan niet te lang op zich laten wachten. Beroepskrachten in diverse professies worden daarom steeds beter toegerust om kindermishandeling (vroegtijdig) te signaleren en te melden.

Alice van der Pas noemt vier buffers die een rol spelen in beschermprocessen voor het opvoeden (2005). Versterking van deze ‘buffers’ gaat in de optiek van Alice van der Pas vooraf aan verbetering van opvoedvaardigheden en het aanbieden van opvoedcursussen. Het gaat hier om:

- een solidaire gemeenschap, dat wil zeggen een maatschappij die ouders steun biedt;
- een goede taakverdeling binnen het sociale netwerk van het gezin, dat wil zeggen dat sociale steun binnen en rond het gezin door partner, familie, de buurt, eventuele pleegouders en anderen aanwezig is;
- een metapositie kunnen innemen als ouder, dat wil zeggen dat je als vader of moeder kan reflecteren op het opvoedgedbeuren, kan omgaan met oud zeer, herhaalde patronen kunt herkennen en oog hebt voor de complexiteit van het opvoeden;
- het hebben van ‘goede ouder’ervaringen, dat wil zeggen meemaken van positieve situaties, ervaren dat je er toe doet als ouder, dat je dingen goed doet, dat je als opvoeder op jezelf kunt bouwen en vertrouwen.

Het feit dat armoede en de gevolgen van armoede hoog op de lijst staan van omstandigheden die leiden tot kindermishandeling, betekent dat als men kindermishandeling tot een minimum wil beperken, dit in feite betekent dat men maatschappelijke achterstand zou moeten bestrijden (van Dantzig, 2003).

2.7. OVERHEIDSBELEID

In het overheidsbeleid is aandacht voor preventie en (vroegtijdige) signalering. Echter, de nadruk in het beleid in het algemeen en specifiek in relatie tot kindermishandeling ligt op direct ingrijpen, in die gevallen waar het echt misgaat. De veiligheid en bescherming van kinderen staat voorop. Initiatieven om beter en eerder te signaleren, te monitoren en te registreren en om de effectiviteit van de hulp te vergroten zijn onderdeel van dit beleid. Er worden nieuwe methodieken en interventies bedacht om het ingrijpen te verbeteren en toegang te krijgen tot moeilijk bereikbare en de meest kwetsbare gezinnen. Dit beleid is aangescherpt na onder meer het gezinsdrama in Roermond, Rowena - beter bekend als het meisje van Nulde - en Savanna.

Er worden kanttekeningen geplaatst bij dit beleid. De RMO stelt in haar preadvies 'versterking voor gezinnen' van september 2008 dat de overheid zichzelf en de samenleving tekort doet door zich te beperken tot de directe interventierol. Voor gezinnen betekent het bestaande uitgangspunt van beleid dat als je hulp wilt, je bijna eerst beschuldigd moet worden van iets ergs. Ouders en kinderen hebben ook baat bij en behoefte aan hulp als zij het gevoel hebben dat het anders en beter kan. 'Maar al die dwang en al dat gedreig werken averechts', aldus Hameeda Lakho, initiatiefneemster van stichting Geheim Geweld. 'Zo komen er alleen maar meer sloten op die voordeuren', zo stelt zij in het dagblad Trouw (16 juli 2008). Vanuit de presentiebenadering heeft men kritiek op het gangbare interventiedenken bij het ingrijpen bij kinderen en hun ouders: het is planmatig, gecalculeerd, methodistisch, efficiënt, doelgericht, en probleemoplossend. Men intervenueert op het moment dat problemen in het gezin gesignaleerd worden. Door haar doelgerichtheid schiet deze manier van werken juist haar doel voorbij. Het interventiedenken gaat over de kinderen en hun ouders, er wordt niet aan en met de kinderen en hun ouders gedacht, zo stelt Andries Baart.

3. Probleemanalyse: belemmeringen voor een adequate aanpak

3.1. INLEIDING

In het voorafgaande hoofdstuk zijn de achtergronden van kindermishandeling geschetst. Op basis van de achtergronden, de omvang, de gevolgen, de risico- en beschermende factoren en het huidige overheidsbeleid is gezocht naar elementen waardoor er nog onvoldoende verbeterd is wat betreft het voorkomen, het vroeg signaleren, het stoppen en het beperken van de schadelijke gevolgen van kindermishandeling. De vraag is hoe dit komt, ondanks alle inspanningen en alle kennis en expertise die voorhanden is, zowel landelijk als in de provincie. Met deze vraag voor ogen en de vele literatuur over de achtergronden en aanpak van kindermishandeling, lijken drie aspecten onvoldoende te worden aangegrepen om kindermishandeling te bestrijden en te komen tot een verbeterde aanpak:

- dat de complexe werkelijkheid waarin deze kinderen opgroeien met de huidige aanpak geen recht wordt gedaan;
- dat de samenleving als geheel niet betrokken is: kinderen en ouders maar ook beroepskrachten staan alleen;
- dat als een kind en het gezin hulp, steun of bijstand nodig hebben, de professionele mogelijkheden (te) beperkt zijn.

Deze drie aspecten worden in dit hoofdstuk verder uitgewerkt omdat we hierin aanknopingspunten zien om te komen tot daadwerkelijke en fundamentele verbeteringen voor wat betreft de aanpak van kindermishandeling.

3.2. VERZAKELIJKING EN BUREAUCRATISERING VERSUS DE COMPLEXE WERKELIJKHEID

DE MENSEN EN HUN ERVARINGEN ACHTER DE CIJFERS

Stuurbaarheid, beheersbaarheid en maakbaarheid zijn leidende begrippen in de afgelopen decennia. Er is veel geïnvesteerd in registratie- en informatiesystemen. Het AMK, De Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg en zorgaanbieders werken volgens procedures en protocollen en produceren op basis van hun registratiesystemen cijfers. Deze cijfers hebben geleid tot een groeiende aandacht voor het probleem: er is grotere consensus dat kindermishandeling in onze samenleving (veel) voorkomt en dat daar iets aan moet gebeuren. Dit is van groot belang, want er zijn nog steeds teveel mensen die het moeilijk vinden om te erkennen dat er geweld tegen kinderen gebruikt wordt, dat kinderen mishandeld en/of misbruikt worden. De bestuur- en beheersbaarheid hebben echter ook een nadelige kant. Het heeft geleid tot bureaucratische systemen. Systemen waarin gezinnen, kinderen en hun ouders, verloren kunnen raken en soms vastraken in één enkele en eenzijdige benadering.

Het kan leiden tot veel professionele bedrijvigheid, maar deze bedrijvigheid leidt niet vanzelfsprekend tot vroegtijdig ingrijpen, het stoppen van het geweld of waar mogelijk helpen om gezinsrelaties en rollen te herstellen. Aandachtige betrokkenheid is uit deze aanpak vervluchtigd, of erger, is er uit weg georganiseerd (Baart en van Heijst, 2003). De beschikbare hulp en tijd voor het gezin is beperkt door afgebakende budgetten. Ondanks dat er veel hulpverleners over de vloer komen, kunnen ouders en kinderen zich toch verlaten en verwaarloosd voelen. Andries Baart noemt dit de 'afwezigheid in overvloed'. De procedurele en bureaucratische manier van werken heeft tot gevolg dat er geen 'betrokkenheid' is. Het leidt tot 'dehumanisering'. Mensen hebben het gevoel dat hun verhaal er niet toe doet.

Daarnaast geven cijfers over aantal adviesaanvragen, consulten, meldingen en doorverwijzingen een eenzijdig beeld. Er is niet uit af te leiden hoe het de kinderen en hun ouders vergaan is, of en welke hulp ze als steunend hebben ervaren, of het geweld gestopt is en of negatieve ge-

volgen beperkt zijn gebleven. Onduidelijk is of binnen de jeugdzorg voldoende en op adequate wijze aandacht wordt besteed aan het verwerken van traumatische ervaringen als verwaarlozing, fysiek geweld, getuige zijn van huiselijk geweld en/of seksueel misbruik. Waar liggen de mogelijkheden voor herstel? Zowel voor de kinderen als voor de ouders.

KENNISDOMEINEN EN WERKVELDEN: VERSNIPPERING EN VERKOKERING

Om escalatie van problemen te voorkomen en geweld in het gezin te stoppen, is het belangrijk intensief betrokken te zijn bij het gezin, naast ouders te gaan staan en verschillende werkvelden te overstijgen. Maar in de dagelijkse praktijk kunnen aarzeling, handelingsverlegenheid of zelfs zorgverlamming optreden. Zeker als er veel betrokkenen zijn die ieder vanuit hun eigen domein in aanraking komen met het gezin. Het aanwijzen van één regisseur in de vorm van een case manager of een gezinscoach kan veel verbeteren. Maar vaak hebben gezinnen zowel een case manager als een gezinscoach, die dan weer moeten gaan samenwerken: zorgcoördinatie in het kwadraat. En wat voor een zorg wordt dan gecoördineerd?

Professionalisering heeft geleid tot afstand tussen verschillende professionals met ieder specifieke kennisdomeinen. Professionals en instanties vrezen al snel dat ze op het terrein van de ander komen. Juist bij complexe problematiek als kindermishandeling is dit een groot risico. Als er heel veel aan de hand is, dan behoort het nooit tot een enkel kennisdomein. Iedereen heeft dan een reden om de cliënt door te sturen naar een volgende. Dit terwijl doorverwijzingen veel tijd en een grote belasting voor de kinderen en de ouders vormen. Bij elke instantie moeten ze opnieuw hun verhaal doen en bij iedere doorverwijzing is er een kans dat het contact verloren gaat.

Het domeindenken is ook nog versterkt door overheidsbeleid: organisaties in de publieke dienstverlening, dus ook jeugdzorg en onderwijs, hebben de opdracht gekregen zich te concentreren op hun kerntaken. Ze worden op prestaties binnen hun kerntaken afgerekend. Professionals worden niet gestimuleerd de grenzen op te zoeken en eventueel buiten het eigen domein te handelen. Protocolen en voorschriften, strakke kaders van doelen en middelen legitimeren en bepalen meer en meer de grens waarbinnen professionals handelen.

PROTOCOLGESTUURDE PROFESSIONALS

Protocollen en procedures hebben goede kanten, bijvoorbeeld transparantie richting het algemene publiek. Transparantie is een belangrijk tegengif tegen geheim geweld. Als betrokken instellingen laten zien hoe ze werken, kan iedereen de voors en tegens van de gekozen werkwijze laten horen. Inzake kindermishandeling verwachten we van ouders ook openheid. En we willen dat het geweld stopt.

Het stoppen van geweld binnen het gezin is echter niet een kwestie van volgen van procedures en protocollen. Hulp aan kinderen en hun ouders laat zich niet plannen als een productieproces. Er zijn zoveel onvoorspelbare factoren, er is zoveel diversiteit, er spelen zoveel aspecten. Het kind beschermen en veiligheid bieden, kinderen ontschuldigen en helpen bij hun strijdige emoties en helpen hun ervaringen te verwerken, vaders en moeders ondersteunen om waar mogelijk te komen tot goed ouderschap, is een zeer complex en dynamisch proces met vele invalshoeken.

Complexe en dynamische situaties vragen om creatieve interventies waarbij soms professioneel en deskundig handelen juist bestaat uit het (deels) handelen buiten het eigen domein om passende en adequate ondersteuning te bieden. Het gaat er dan niet om of je als professional de verantwoordelijkheid hebt, maar of je het durft te nemen. Het betekent dat hulpverleners met elkaar beseffen dat de beroepsethiek meer is dan je houden aan codes en regels en dat mededogen en moed voorop moeten staan in de hulp aan kinderen. De vraag is dan: wat is er nodig om van protocolgestuurde professionals te komen tot professionals met ruimte voor flexibel handelen, betrokkenheid, aandacht en dialoog, compassie en beschikbaarheid?

3.3. VAN GEÏSOLEERDE AANPAK NAAR MAATSCHAPPELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID

ISOLEREN VAN HET PROBLEEM

In de aanpak van kindermishandeling is tot nu toe veel nadruk gelegd op het opzetten van meld- en coördinatiepunten waarin het thema gemonopoliseerd en geïsoleerd wordt van de rest van de ont-

wikkeling van kinderen en het functioneren van gezinnen. Kindermishandeling wordt hiermee in feite beschouwd als uitzonderlijke problematiek, en nog onvoldoende als een maatschappelijk probleem.

Professionals en het algemeen publiek worden opgeroepen om zorgen en vermoedens te deponeren bij het AMK. Het is een veilige weg: we leggen als samenleving de verantwoordelijkheid bij het gezin en een aantal professionals neer en we hoeven niet meer te zoeken naar wat we zelf kunnen doen. De eigen creativiteit en hulpverleningsmogelijkheden worden dan niet meer benut: wat kan de buurvrouw betekenen voor het gezin naast haar, welke steunende rol kan de juf op school spelen? Wat kan de jeugdwerker in de buurt betekenen? Kan kindermishandeling überhaupt voorkomen of gestopt worden, zonder de sociale context en de dagelijkse leefomgeving te betrekken? Het is de vraag of de oplossing ligt bij professionele beroepskrachten. Een herdefiniëring van de rol en positie van professionals lijkt hier op zijn plaats.

We zouden een veel duidelijk appèl moeten en kunnen doen op de mogelijkheden van deze sociale netwerken rondom gezinnen om kindermishandeling te voorkomen, vroegtijdig te signaleren, geweld te stoppen en de schadelijke gevolgen van mishandeling te beperken. Centra voor Jeugd en Gezin en het AMK kunnen een belangrijke rol hebben bij het bespreekbaar maken, zorgen delen, wegwijs maken, steun bieden aan informele en professionele netwerken rondom gezinnen en kinderen die mishandeld worden. Maar het kan niet zo zijn dat alle verantwoordelijkheid bij beroepskrachten ligt om de gezinsproblematiek op te lossen. De sociale context en de dagelijkse leefomgeving moeten hierbij betrokken zijn.

PRIVÉDOMEIN OF GEZAMENLIJKE VERANTWOORDELIJKHEID?

In de media pleit iemand als Micha de Winter, hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht, ervoor om er met ons allen voor te zorgen dat het kinderen en jongeren goed gaat, dat ze gezond en veilig opgroeien. In onze maatschappij wordt veel waarde gehecht aan het recht op privacy van het gezin. Bemoeienissen met het gezinsleven en bemoeienis achter de voordeur stuiten in Nederland op weerstand.

De oproep van Micha de Winter betekent dat we ons niet alleen met

onze eigen kinderen moeten bezighouden, maar ook met kinderen van de burens, collega's en kennissen en met klasgenootjes en vriendjes en vriendinnetjes van eigen kinderen. En is het voor een kind, een jongere niet goed als er meer mensen zich in het dagelijkse leven met hem of haar bezig houden? Niet alleen als er problemen zijn, maar er gewoon zijn voor hen op de belangrijke momenten. Contacten met anderen buiten het besloten gezin bieden ontsnappingsmogelijkheden en openingen naar sociale relaties met anderen dan de eigen kring.

Een van de weinige websites die in verband met kindermishandeling hier iets over zegt is Psychowijzer: "Om iets te betekenen voor een kind in de knel is het niet direct nodig om je in de gezinssituatie te mengen. Een kind dat psychisch mishandeld of emotioneel verwaarloosd wordt, krijgt niet genoeg liefde, warmte, respect en stimulans. Het is voor zo'n kind heel waardevol om te merken dat er ook mensen zijn die wel liefdevol met hem of haar omgaan. Mensen waar het kind terecht kan, die het serieus nemen en waar het zich veilig kan voelen. Die luisteren naar schoolverhalen, tekeningen bekijken of ervoor zorgen dat hij of zij een middag onbekommerd kan spelen met leeftijdgenootjes."

Met kleine dingen kunnen anderen al iets betekenen voor een kind in een moeilijke situatie. Mensen die als kind zijn mishandeld stellen dat aandacht vanuit de directe omgeving (burens, familie, jeugdleiders, leerkrachten, etc.) van positieve betekenis is geweest. Een betrouwbare volwassene of vriend in de omgeving betekende in veel gevallen veiligheid, het vergroten van zelfvertrouwen en geloof in eigen kunnen en hulp bij het vormen van een sociaal netwerk. Juist omdat deze kinderen in de meest intieme relatie geschaad worden, kunnen vertrouwensvolle relaties met andere volwassenen helend zijn. Dit aspect zou dus veel meer aandacht behoeven. Niet alleen voor het handelen van professionals maar juist voor het handelen van mensen in het netwerk van deze kinderen (familieleden, burens, ouders van vriendjes/vriendinnen, leerkrachten, kinderopvang, vrijwilligers, buurtwerkers).

TABOE, GEHEIMHOUDING EN MACHTELOOSHEID

In het voorwoord is aangegeven dat als het om mishandeling en/of misbruik van kinderen gaat, er nog steeds sprake is van een taboe, een publiek geheim en machteloosheid. Het taboe met betrekking

tot kindermishandeling is een grote belemmering voor een adequate aanpak. Een extra drempel is het feit dat mishandeling plaatsvindt achter de voordeur, in de beslotenheid en in het privédoem. Iedereen ervaart drempels.

Kinderen zelf ervaren drempels om openlijk over de situatie thuis te praten: ze willen loyaal blijven aan ouders, of ze schamen zich, of zijn te bang. Ouders zelf ervaren drempels, er ligt een groot taboe op het erkennen dat je je kind slaat of verwaarloost, en bij de huidige 'harde' aanpak zijn de consequenties voor ouders niet te overzien. Het 'niet kunnen houden van' je kind is een onderwerp waar bijna niet over wordt gesproken. Je móet immers van je kinderen houden. Ouders praten hier niet over .

Omstanders, ook professionals, die een kind kennen dat het thuis moeilijk heeft, houden zich nog steeds te vaak afzijdig. Ze maken zich misschien wel zorgen, maar weten niet wat ze voor het kind kunnen doen. Of ze zijn bang zich te bemoeien met zaken waar ze niks mee te maken hebben. Kindermishandeling speelt zich af in de besloten kring, het is niet snel duidelijk wat er zich echt in een gezin afspeelt en de gevolgen van inmenging zijn niet te overzien. Een belangrijke stelregel bij de bestrijding van kindermishandeling is dat iedere volwassene zich voornemt bij een vermoeden van kindermishandeling tot handelen over te gaan, ook al is er geen zekerheid. Mensen ervaren echter hoge drempels om te handelen: Mensen zijn bang voor valse beschuldigingen. Het algemene idee bestaat dat je zeker moet zijn dat het om kindermishandeling gaat voordat je kunt handelen. Hoe voer je een gesprek met ouders als je ze aan wilt spreken op de opvoedsituatie? Wanneer is het kindermishandeling? Wat als ouders bedreigend zijn? Wat zijn consequenties? Hoe zit het met je eigen veiligheid? Wil je wel persoonlijk betrokken raken? Zien dat ouders echt geven om het kind maar onvoldoende in staat zijn hun rol als ouder te vervullen? Wat als het kind dan uit huis geplaatst wordt?

Ook bij beroepskrachten is er een rem om bij (een vermoeden van) kindermishandeling te handelen. Ook hulpverleners zijn bang voor onterechte beschuldigingen en onvoorziene gevolgen. Hulpverleners willen niet met hun vermoeden alleen komen te staan. Met als resultaat dat er een hoge drempel is om vermoedens uit te spreken. Om persoonlijk actie te ondernemen tegen kindermishandeling, zijn bepaalde kwaliteiten als moed, integriteit en een vermogen tot mo-

rele verontwaardiging noodzakelijk. Er is een bereidheid nodig om persoonlijk betrokken te raken en te blijven bij het kind en het vertrouwen, aandacht en warmte te bieden.

3.4. VAN BEPERKT AANBOD NAAR HET VERRUIMEN VAN HANDELINGSMOGELIJKHEDEN

VROEGTIJDIG SIGNALEREN EN PRESENT ZIJN

Zoals eerder gezegd: beroepskrachten in diverse professies worden steeds beter toegerust om kindermishandeling (vroegtijdig) te signaleren en te melden. Vroegtijdig signaleren betekent vervolgens hulp bieden om erger te voorkomen en/of gezinnen te ondersteunen bij het opvoeden en opgroeien van hun kinderen. Kinderen die opgroeien onder moeilijke omstandigheden komen vaak uit gezinnen die moeite hebben het hoofd boven water te houden, waar sprake is van een opeenstapeling van problemen, waar het gezin de controle verliest over wat er allemaal gebeurt. Deze zogenaamde multiprobleem gezinnen staan er om bekend dat ze moeilijk bereikbaar zijn voor de officiële instanties. Velen blijven van hulp verstoken of krijgen wel hulp geboden die niet aansluit of niet helpt. Er bestaan vaak wachttijden voor behandeling en begeleiding. Het bestaande hulpaanbod is beperkt en versnipperd en vaak afhankelijk van de betrokkenheid, inzet en expertise van individuen (ten Berge e.a., 2003).

Op basis van het onderzoeksrapport 'kwetsbaar maar niet alleen kwetsbaar' is het interessant om te onderzoeken wat de presentiebenadering kan betekenen als het gaat om een verbeterde aanpak van kindermishandeling (Baart, 2007). Het gaat er in deze benadering niet om allerlei slimme methodieken uit te vinden en structuren te creëren om kwetsbare groepen te bereiken, maar om het werk anders te organiseren: alledaagser, dichter bij de mensen, met meer krediet en ruimte voor de praktische werkers die in de leefwereld van betrokkenen verkeren, met management dat het werk faciliteert in plaats van opjaagt met allerlei bureaucratische verplichtingen, en werkers die niet vanuit verschillende domeinen en sectoren werken, maar die werken vanuit de contacten en het al opgebouwde vertrouwen met de 'moeilijke' gezinnen.

TEKORT AAN PASSEND AANBOD: EXTRA EN ONNODIGE BESCHADIGING?

Mishandelde kinderen hebben hulp nodig om de schadelijke gevolgen zoveel mogelijk te beperken. In de praktijk blijkt echter het vormgeven van een goed hulpaanbod voor mishandelde kinderen en hun ouders niet gemakkelijk. De problematiek is gevarieerd, complex en weerbarstig. Belangen van het kind kunnen conflicteren met die van de ouder(s) en vaak zijn naast therapeutische interventies ook juridische interventies nodig. Sterker nog: de belangen van het kind en de ouders zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Gezien de complexiteit van de problematiek biedt een enkelvoudig hulpaanbod vaak weinig kans van slagen. Een goede aanpak richt zich dan ook op alle factoren die bijdragen aan of het gevolg zijn van mishandeling en bestaat uit het zoeken naar mogelijkheden bij het kind, de ouders, het gezin en de omgeving. Betekenisvolle hulp aan mishandelde kinderen is intensief en langdurig, met veel aandacht voor de verwerking en herstel en toegespitst op de specifieke situatie van het gezin. In het huidige hulpaanbod in Nederland wordt onvoldoende gebruik gemaakt van de theorievorming over factoren die een rol spelen bij kindermishandeling. Dit vraagt veel expertise en afstemming. En het grootste probleem, het tekort aan gespecialiseerd en passend aanbod, is nog steeds actueel (Berger e.a., 2004). Alleen al dit feit op zich belemmert mensen om actie te ondernemen bij (een vermoeden van) kindermishandeling. Actie betekent dat er ook een (intensief) hulpverleningstraject op gang moet worden gebracht.

Door het besef van een tekort aan hulpverleningsmogelijkheden en de wachttijden in de zorg, aarzelen mensen, ook beroepskrachten, om tot handelen over te gaan.

Volgens IJzendoorn, hoogleraar Algemene en Gezinspedagogiek van de Universiteit Leiden, wordt er op dit moment onvoldoende gezocht naar alternatieve hulpverleningsmogelijkheden. Uiteraard dient de veiligheid van kinderen voorop te staan. Maar naar zijn mening worden in een te groot aantal gevallen oplossingen gezocht in uithuisplaatsingen en residentiële hulpverlening.

IJzendoorn is van mening dat dergelijke oplossingen de schadelijke gevolgen van kindermishandeling vergroten. Dat ondanks uitstekende verzorging die geboden wordt in tehuizen, structurele

verwaarlozing onvermijdelijk is. In zijn column in het Tijdschrift Jeugdbeleid van maart 2008 stelt hij: 'tehuizen kampen noodgedwongen met een hoge instabiliteit van professionele opvoeders en van groepen waarin de kinderen worden opgevangen. De trajectbenadering in de residentiële hulpverlening waarbij kinderen regelmatig moeten verkassen naar een andere leefgroep ontkent de behoefte aan betrouwbare en continue geborgenheid van de kinderen. Mishandelde kinderen raken dus van de regen in de drup, want verwaarlozing is een vorm van mishandeling. En juist kinderen met traumatische ervaringen worden steeds gevoeliger voor een volgend trauma. De schadelijke effecten van de tehuizen voor in de steek gelaten kinderen zijn onrustbarend groot.'

Dit roept de vraag op of hulp op deze manier niet meer leed toevoegt dan dat het helpt. Zijn er op dit moment wel voldoende alternatieven voor uithuisplaatsing voorhanden? Wordt er voldoende ingezet om ouders die hun kinderen mishandelen te ondersteunen om een traject van herstel in te gaan? Wat hebben zij nodig om hun ouderrol te vervullen en hoe kan gewaarborgd worden dat kinderen voldoende beschermd en veilig opgroeien? Om extra en onnodige beschadiging van kinderen te voorkomen zou alles op alles gezet moeten worden dat kinderen in een 'gewoon' gezin kunnen opgroeien. Zonder professionele opvoeders maar met betrokken en betrouwbare ouders en andere belangrijke en steunende volwassenen. Waar mogelijk kunnen dit de eigen (biologische) ouders zijn. Maar als ouders niet in staat blijken hun kinderen in een voldoende veilige en steunende omgeving te laten opgroeien, zijn andere volwassenen nodig om deze rol te vervullen op een natuurlijke (niet-institutionele) manier. IJzendoorn houdt dan ook een pleidooi om het veld op het spoor te zetten over de waarde van opvoeding in een (vervangend) gezin in vergelijking tot opvoeding in een residentiële instelling. Onder de hoede van stabiele en sensitieve adoptieouders of langdurig (perspectiefbiedend) verblijf bij pleegouders, blijken kinderen enorme achterstanden in te halen op bijna alle gebieden van de ontwikkeling. Al eerder is opgemerkt dat juist omdat deze kinderen in de meest intieme relatie geschaad worden, vertrouwensvolle relaties met andere volwassenen heidend kunnen zijn. Het is in dit kader interessant om te bekijken wat de discussie over het verkleinen van het verschil tussen pleegzorg en adoptie hierin kan betekenen (Kooijman, 2008).

4. Oplossingsrichting

In dit advies beogen wij een inhoudelijke verdiepingsslag aan te reiken om te komen tot een verbetering voor kinderen en hun ouders. De Provinciale Raad voor de Volksgezondheid en Maatschappelijke Zorg kan vanuit haar rol en taak een adviserende rol spelen. Daarnaast kan de PRVMZ vanuit haar brede netwerk de juiste actoren bij elkaar brengen en houden om met en van elkaar de verdiepingsslag te maken en te kijken wat dit voor het dagelijkse handelen betekent. De PRVMZ kan de uitwisseling tussen de diverse ontwikkelingen bevorderen en veelbelovende initiatieven voor het voetlicht brengen. Het veld zal zelf de vertaalslag dienen te maken naar de praktijk. Provincie en gemeenten kunnen hierbij een voorwaarden-scheppende, faciliterende en ondersteunende rol spelen

Om daadwerkelijk te komen tot fundamentele veranderingen en verbeteringen, is het van belang alle expertise die in het veld aanwezig is te benutten. Er is een discussie en dialoog nodig met iedereen die betrokken is bij het voorkomen, signaleren en stoppen van kindermishandeling en het helpen herstellen van beschadigde kinderen en gezinnen. Om tot een verandering in aanpak te komen, stelt de PRVMZ voor om de drie genoemde thema's nader te exploreren. In de eerste paragraaf zetten we de drie thema's nog kort op een rij. In de tweede paragraaf kunt u lezen op welke wijze we met het veld aan de slag willen om beoogde verdiepingsslag te maken.

4.1. OP ZOEK NAAR ANTWOORDEN

DE COMPLEXE WERKELIJKHEID

Geconstateerd is dat de complexe werkelijkheid geen recht wordt gedaan via registratiesystemen, het afbakenen van kennisdomeinen en het vastleggen van handelingsmogelijkheden in protocollen en procedures. Twee fundamentele vragen zouden we met het veld willen beantwoorden.

- Op basis van ervaringsverhalen van kinderen, ouders en andere direct betrokkenen helder krijgen wat er gebeurt na een melding met de kinderen, hoe het de kinderen en hun ouders is vergaan, welke hulp zij als steunend hebben ervaren, of het geweld gestopt is en of negatieve gevolgen beperkt zijn gebleven. Wat gaat goed en wat is steunend?
- Helder krijgen welke factoren van belang zijn hoe hulpverleners het vertrouwen krijgen in eigen deskundig handelen, ook als dit buiten het eigen domein gaat. Wat is nodig om verantwoordelijkheid te nemen voor de juiste adequate ondersteuning aan het kind en het gezin? Wat is nodig om van protocolgestuurde professionals te komen tot professionals met ruimte voor flexibel handelen, aandacht en dialoog, compassie en beschikbaarheid? Hoe kunnen (veronderstelde) belemmeringen worden weggenomen om te komen tot flexibel handelende professionals.

MAATSCHAPPELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID: DE BETEKENIS VAN DE CONTEXT EN DE DIRECTE OMGEVING

Het tweede aspect gaat over de betekenis van het sociale netwerk. Wat betekent het als Alice van der Pas het heeft over een solidaire gemeenschap? Wat betekent het concreet als Mischa de Winter bepleit dat we ons niet alleen moeten bezighouden met onze eigen kinderen, maar ook met de kinderen van anderen, die van de burens, collega's en kennissen? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat we ons niet alleen verantwoordelijk voelen voor onze eigen kinderen, maar ook voor die van anderen? Hoe geven we invulling aan het bestrijden van maatschappelijke achterstand in relatie tot kindermishandeling? Welke specifieke veranderingen zijn hiervoor noodzakelijk? Met betrokkenen zouden we de volgende aspecten nader willen uitwerken.

- Verduidelijken wat de betekenis is van de context en de directe omgeving en wat de directe omgeving kan doen voor kinderen in de knel. Wat is de betekenis van sociale netwerken en wraparound care (op basis van wat bijvoorbeeld Micha de Winter en Jo Hermans hierover zeggen)?
- Wat betekent het als we stellen dat we ons niet alleen moeten bezighouden met onze eigen kinderen, maar ook met die van de burens, collega's en kennissen?

- Wat zijn concrete handelingsmogelijkheden om meer te kunnen doen dan signaleren en melden? Wat kan ieder zelf doen om kinderen te steunen en ontsnappingsmogelijkheden te bieden? Welke rol kan ieder spelen in het voorkomen, signaleren, vroegtijdig ingrijpen en de verwerking? Wat kunnen beroepskrachten in de 1e lijn zelf doen om kindermishandeling te voorkomen c.q. te stoppen in plaats van te focussen op signaleren en melden?
- Op welke wijze kunnen informatie, kennis en vaardigheden overgedragen worden ten aanzien van eigen handelingsmogelijkheden als kind, ouder, buurvrouw, leerkracht of buurtwerker?
- Hoe kunnen we komen tot een praktische vertaalslag van ‘opvoeden doe je samen’? Wat zijn mogelijke activiteiten? (Bijvoorbeeld een pr campagne in de provincie om ‘Opvoeden doe je samen’ te laten landen in de samenleving).

VERRUIMEN VAN HANDELINGSMOGELIJKHEDEN

Voor het versterken, verbeteren en verruimen van de hulpverleningsmogelijkheden zijn nog vele mogelijkheden. Belangrijk is om hierbij aan te sluiten bij wetenschappelijk onderzoek en de beschermende factoren die onder andere Francien Lamers en Alice van der Pas noemen. Op zoek dus naar adequate ondersteuning en behandeling voor kinderen en hun gezinnen, die de kinderen in staat stelt op te groeien tot gezonde volwassenen. Het gaat hier onder meer om het beantwoorden van de volgende vragen.

- Wat zijn mogelijkheden om eigen krachten van het kind en de ouders en het zelfoplossend vermogen te stimuleren en dit samen met het gezin en het sociale netwerk vorm te geven vanuit de hulpverlening?
- Op welke wijze kan er gezorgd worden voor meer aanbod in traumaverwerking voor kinderen, liefst in de eigen omgeving? Wat kunnen de Toptraumacentra in Noord-Brabant betekenen?
- Hoe kunnen we ouderschap versterken en herstellen?
- Wat zijn alternatieven voor het herstellen van ouderschap: hoe kunnen positieve opvoedsituaties worden versterkt waardoor deze ouders weer vertrouwen krijgen in hun eigen opvoedingsvaardigheden? Hoe kunnen zij leren eigen steunsystemen te creëren in hun omgeving waardoor herhaling wellicht voorkomen kan worden?

- Wat is de betekenis van de presentiemethode?
- Wat zijn alternatieven om opvang in residentiële voorzieningen tot een minimum te beperken? (Netwerkplaatsingen, pleegouderschap vs. adoptiegezinnen, alternatieve vormen van ouderschap.)

4.2. VOORSTEL

Het voorstel is om in het voorjaar van 2009 te starten met een reeks van drie werkconferenties waarin de drie hoofdthema's aan de orde worden gesteld. Deze werkconferenties zullen worden voorbereid met sleutelfiguren uit Noord-Brabant. Er zijn al vele ontwikkelingen in Brabant en daar willen we bij aansluiten. Voor iedere bijeenkomst willen we ook heel gericht betrokken sleutelfiguren en deskundigen met betrekking tot het thema uitnodigen. We willen op zoek gaan naar mensen uit informele netwerken en beroepskrachten die op basis van betrokkenheid, ondersteuning en begeleiding bieden aan kinderen en hun ouders. De PRVMZ kan een rol spelen in de praktische organisatie en voorbereidingen, maar kan dit niet alleen. Het voorstel is dan ook om een van de provinciale ondersteuningsinstituten te betrekken bij dit traject.

De werkconferenties bestaan ieder uit de volgende onderdelen.

- Voorbereiding met voor dat thema relevante partners uit het veld.
- Gericht uitnodigen van betrokkenen uit het veld, mensen die de vertaalslag van visie naar het realiseren in de praktijk kunnen maken, c.q. mensen die reeds vanuit deze visie werken.
- Uitvoeren van een werkconferentie, waarbij het programma bestaat uit: exploreren van het thema, de verdiepingsslag en het formuleren van een visie/het achterliggende gedachtegoed, en vervolgens een vertaalslag maken naar de praktijk.
- Vastleggen (per bijeenkomst een publicatie).

Er worden verbindingen gelegd met het provinciale plan van aanpak 'Bestrijding Kindermishandeling Noord-Brabant 2008-2010' en de implementatie van RAAK onder verantwoordelijkheid van de Brabantse Centrumgemeenten. Het provinciale plan van aanpak en de implementatie van RAAK volgen hun eigen uitvoeringspad.

Tijdens de provinciale startbijeenkomst in september 2008 heeft men afgesproken dat men vier keer per jaar bijeen zal komen ten behoeve van uitwisseling, afstemming, het maken van resultaatafspraken en de uitdieping van inhoudelijke thema's. De hier voorgestelde werkconferenties kunnen voor een verdiepingsslag zorgen in de uitvoeringstrajecten van de provincie en de gemeenten. De langere termijn beweging die met dit startdocument in gang wordt gezet, wordt verbonden aan de kortere termijn trajecten vanuit de provincie en de gemeenten.

Dit betekent dat er afstemming zal plaatsvinden over de planning van de werkconferenties. Vervolgens zullen de uitkomsten van de drie werkconferenties worden voorgelegd aan de deelnemers van de provinciale bijeenkomsten. Dit omdat de conclusies die getrokken worden tijdens de werkconferenties gevolgen hebben voor de praktijk en de manier waarop steun aan kinderen en gezinnen georganiseerd wordt. Met betrokken partijen kunnen we concretiseren hoe de vertaalslag naar de praktijk gerealiseerd kan worden. Dit betekent dat met het veld gezocht zal worden naar strategieën om concrete praktijkoplossingen in te bedden in de beoogde RAAK-aanpak en de doelstellingen van de provincie.

In een afrondende slotbijeenkomst in het voorjaar van 2010 wordt gepresenteerd op welke wijze de uitkomsten van de werkconferenties opgepakt zijn in het veld en wat vervolgens nog nodig is om een daadwerkelijke verbeterslag te bewerkstelligen in het voorkomen, signaleren en stoppen van kindermishandeling en het helpen herstellen van beschadigde kinderen en gezinnen. De concrete praktijkoplossingen maken vervolgens helder wat de rol is van provincie, gemeenten, professionals, informele zorg en sociale netwerken.

Literatuur

- Baart, A., Een theorie van presentie, Utrecht, 2001.
- Baart, A. en A. van Heijst, Inleiding: een beknopte schets van de presentietheorie, Tijdschrift Sociale Interventie, jaargang 12, 2003-2.
- Baart, A. en anderen, Kwetsbaar maar niet alleen kwetsbaar, Eindrapportage van drie pilots over het bereiken en steunen van multi-problem gezinnen, kwetsbare kinderen en tienermoeders en over maatjesprojecten van en voor weinig weerbare jongeren, Actioma en digitale uitgave Stichting Presentie, www.presentie.nl, 2007.
- Berger, M.A., I.J. ten Berge en E. Geurts, Samenhangende hulp: interventies voor mishandelde kinderen en hun ouders, NIZW/expertisecentrum kindermishandeling, Utrecht, 2004.
- Ten Berge, I.J., M. Bruggemann en A. Vinke, Op weg naar een goed hulpaanbod voor mishandelde kinderen en hun ouders, NIZW/expertisecentrum kindermishandeling, Utrecht, 2003.
- Finkelhor, D., Child sexual abuse. New theory & research. New York: The Free Press, 1984.
- Dijkstra, S. Met vallen en opstaan: Hoe vrouwen en mannen betekenis geven aan geweldservaringen uit hun kindertijd. Delft: Eburon, 2000.
- Dijkstra, S., Beelden van ouderschap en mishandeling: een caleidoscopische blik op posities, Ouderschap en Ouderbegeleiding 10, 2, 2007.
- Factsheet Landelijke invoering aanpak kindermishandeling, NJI en het programmaministerie Jeugd en gezin, 2007.
- Hermanns, J., 'Jeugdbeleid op locatie', tijdschrift voor Jeugdbeleid, jaargang 1, nummer 3, september 2007.
- Kooijman, H., Niet hebben, maar helpen, Wachtende pleegkinderen mogelijk gebaat bij 'zwakke adoptie', Jeugd en Co, jaargang 2, nummer 5, augustus 2008.
- Lamers-Winkelmann, F., Inaugurele rede als bijzonder Hoogleraar preventie en hulpverlening inzake kindermishandeling, Universiteit van Amsterdam, 20 januari 2006.

- Lamers-Winkelmann, F., N.W. Slot, B. Bijl, A.C. Vijlbrief, Scholieren Over Mishandeling, Resultaten van landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs, VU Amsterdam en PI Duivendrecht in opdracht van het WODC van het ministerie van Justitie, januari 2007.
- Raad voor maatschappelijke ontwikkeling (RMO), Barendrecht, J.M., M. de Winter, K.W.H. van Beek en B.J. van Wijk, Versterken van de village: preadvies over gezinnen en hun sociale omgeving, Den Haag, september 2008.
- Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling (RAAK), Manifest 2007.
- Roodvoet, C., Niemandskinderen, de gevolgen en verwerking van een onveilige jeugd, november 2006.
- Van Dantzig, A., Melden en schuld, lezing ter gelegenheid van de startconferentie en Publiekscampagne AMK op 15 oktober 2003 in de Rode Hoed in Amsterdam.
- Van der Pas, A., Eert uw vaders en uw moeders. Opvoedproblemen nader verklaard. Handboek Methodische Ouderbegeleiding 3. SWP, Amsterdam, 2005.
- Verhoeven, W., Kinderen die niet vragen worden overgeslagen, onderzoek naar hulp aan kinderen die mishandeld of misbruikt zijn, Provinciaal Incest Team Noord-Brabant, 2002.
- Wolzak, A., De kortste keten ben je zelf: Adrie Wolzak in gesprek met de Vlaamse psychiater Peter Adriaenssens, Tijdschrift over kindermishandeling, jaargang 19, nummer 3, september 2005.
- Wolzak, A., Percentage voorgelegde vermoedens van misbruik neemt af, adviezen en meldingen over seksueel misbruik 1996-2005, Jeugd en CO, 02-2007.
- IJzendoorn, column in het Tijdschrift Jeugdbeleid van maart 2008.
- Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van kinderen en jeugdigen, NPM-2005.

Geraadpleegde websites:

www.jeugdengезin.nl

www.nji.nl

www.stichtinggeheimgeweld.nl

www.raak.org

www.presentie.nl

www.stopkinder mishandeling.nl

www.defenceforchildren.nl

www.no-kidding.nu

www.psychowijzer.nl/pagina/kind-in-de-knel

www.knokkers.nl

www.amk-nederland.nl

www.lcvt.nl

